

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
επένδυση στην κοινωνία της γνώσης
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Π4.3.1

*Σώμα κειμένων και Συμφραστικοί Πίνακες
για Μείζονες Νεοέλληνες Ποιητές*

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗΣ

ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑΣ ΕΘΝΙΚΩΝ ΙΔΡΥΜΑΤΩΝ ΓΙΑ ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ (EFNL)

Θεσσαλονίκη 2013

ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΕΡΓΟΥ

ΠΡΑΞΗ: «*Διαμόρφωση Μεθοδολογίας Ψηφιακής Διαμόρφωσης των σχολικών βιβλίων και έντυπου εκπαιδευτικού υλικού για τα Γλωσσικά μαθήματα, Ψηφιακή Διαμόρφωση των σχολικών βιβλίων για τα Γλωσσικά μαθήματα, Αναζήτηση και Προσαρμογή πρόσθετου Εκπαιδευτικού υλικού για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας*» (MIS: 296442) - ΟΡΙΖΟΝΤΙΑ ΠΡΑΞΗ, στους άξονες προτεραιότητας 1-2-3 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση», η οποία συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και εθνικούς πόρους. Η ανωτέρω πράξη υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση».

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ: Ι. Ν. ΚΑΖΑΖΗΣ

ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΡΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΥΠΕΥΘΥΝΗ: Μ. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΑΡΑΔΟΤΕΟ: Π4.3.1 Σώμα κειμένων και Συμφραστικοί Πίνακες για Μείζονες Νεοέλληνες Ποητές

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΠΑΡΑΔΟΤΕΟΥ: ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ ΓΙΑΝΝΟΥ

ΦΟΡΕΑΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

<http://www.greeklanguage.gr>

Καραμαούνα 1 – Πλατεία Σκρα Τ.Κ. 55 132 Καλαμαριά, Θεσσαλονίκη
Τηλ.: 2310 459101 , Φαξ: 2310 459107, e-mail: centre@komvos.edu.gr

**ΠΡΟΤΑΣΗ ΔΕΙΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟΥ ΣΠΛ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ
ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗ
ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ**

[με παράλληλη αξιοποίηση του ΣΠΛ του Κ. Βάρναλη]

Αγγέλα Γιώτη

Α. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Ο Αριστοτέλης Βαλαωρίτης «συνδέθηκε με εκείνα τα ρομαντικά προτάγματα που εντάχτηκαν οργανικά αργότερα ως κατάλοιπα στις ευρύτερες ιδεολογικές διεργασίες και στα ρεύματα ιδεών του 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα: τη μεγαλοϊδεατική ρητορεία, την επική αντίληψη της ιστορίας, τη μαρτυρική θυσία του έθνους, την ηρωική αντίσταση του λαού απέναντι σε κάθε ‘ξένη αφεντιά’, τη διαρκή πάλη του Ελληνισμού με την ξενοκρατία, την πατριδολατρία, την πολιτική και λογοτεχνική έκφραση μιας συλλογικής εθνικής συνείδησης» [Παπαθεοδώρου 2009, 31]. Δεν αποτελεί έκπληξη λοιπόν ότι στα σχολικά εγχειρίδια της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ανθολογείται με δύο κατεξοχήν «εθνικά» ποιήματά του:

- «Ο Δήμος και το καριοφίλι του», στα [Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Γ' Γυμνασίου](#), στην παράδοση της εξύμνησης των κλεφτών στα δημοτικά τραγούδια
- αποσπάσματα από το μεγάλο συνθετικό ποίημα «Φωτεινός» στα [Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας Α' Λυκείου](#). Εδώ ο Λευκαδίτης Βαλαωρίτης αφήνει τους αρματολούς και τους κλέφτες, την Ήπειρο και τη Ρούμελη, τους αγώνες τους πρόσφατους του '21 και θεματοποιεί ένα τοπικό γεγονός του 14ου αιώνα, την «Επανάσταση της Βουκέντρας».

Και στις δύο περιπτώσεις εντάσσεται σε ευρύτερη γραμματολογική και όχι θεματική ενότητα, αυτήν της Επτανησιακής Σχολής, με προεξάρχοντες τους ποιητές Κάλβο και Σολωμό. Οι δύο πρώτες παρακάτω δραστηριότητες στόχο έχουν να αξιοποιηθεί ο ΣΠΛ ώστε να ανιχνευθεί με έναν νέο τρόπο η παρουσία ποιητών της Επτανησιακής Σχολής στην ιστορία της νεοελληνικής ποίησης, μέσα από ένα κριτήριο διακειμενικό και εσωτερικό. Η τρίτη προτεινόμενη διδακτική δραστηριότητα προχωρά σε μια

θεματική διερεύνηση μέσω συγκριτικής εξέτασης: θα ερευνήσουμε τις αλλαγές του ποιητικού λεξιλογίου από τον Βαλαωρίτη στον Βάρναλη, καθώς η έμφαση μετατοπίζεται από την ανάδειξη του έθνους στην αναπαράσταση της κοινωνίας, και μάλιστα της κοινωνίας του λαϊκού περιθωρίου, όπως αυτή αποτυπώνεται στο έργο του Κώστα Βάρναλη.

B. ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. ΑΝΘΡΩΠΩΝΥΜΙΑ – ΤΟΠΩΝΥΜΑ

Διερευνούμε συγκριτικά τους καταλόγους κυρίων ονομάτων στα ποιητικά έργα του Σολωμού και του Βαλαωρίτη προκειμένου να συνθέσουμε τη σχέση των δύο ποιητών μέσα από την ποιητική ανθρωπογεωγραφία τους, η οποία αντιστοιχεί σε ιδιαίτερο σύστημα αξιών, ιδεών και αντιλήψεων.

Αρχικά εμμένουμε στον Βαλαωρίτη και προσπαθούμε να διαπιστώσουμε αυτό που σημειώνει ο Γ. Παπαθεοδώρου, ο οποίος παρακολουθεί την πορεία του Βαλαωρίτη από τη συγκρότηση ενός «εθνικού μαρτυρολογίου» μέχρι την αναγόρευσή του ως «εθνικού ποιητή» με τη δημόσια απαγγελία του «Ανδριάντα του Αοιδίμου Γρηγορίου Ε΄» στις 25 Μαρτίου 1872. Έτσι ένα πρώτο ερώτημα που τίθεται είναι ποιο είναι λοιπόν αυτό το «εθνικό μαρτυρολόγιο» που κατασκευάζεται στα ποιητικά έργα του Βαλαωρίτη.

Στη συνέχεια οι άξονες σύγκρισης με το σολωμικό έργο είναι ποικίλοι:

- ποια η παρουσία ανδρικών και ποια η παρουσία γυναικείων μορφών στα έργα των δύο ποιητών;
- ποιο το ποσοστό παρουσίας ιστορικών προσώπων;
- ποιο το χωρικό πεδίο δράσης των ποιημάτων και ποια η σχέση αυτής της ποιητικής γεωγραφίας με τα φαντασιακά σύνορα του ελληνικού έθνους κατά τον 19^ο αιώνα;

Επιπλέον ανιχνεύουμε τη σχέση ιστορίας-λογοτεχνίας στο έργο των δύο αυτών ποιητών μέσα από τους δείκτες που έχουμε συγκεντρώσει. Για τον σκοπό αυτό μπορεί να αξιοποιηθεί και η χρονογραμμή της ελληνικής ιστορίας που είναι

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για την ανάπτυξη
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

διαθέσιμη στο περιβάλλον των Ψηφίδων: http://www.greek-language.gr/Resources/literature/education/greek_history/index.html.

Οι μαθητές μπορούν να συγκεντρώσουν δεδομένα με βάση τη μελέτη της ποιητικής ανθρωπογεωγραφίας και έμφαση στην αναζήτηση ιστορικών προσώπων, προκειμένου να εμπλουτίσουν με περισσότερα στοιχεία τη συγκεκριμένη χρονογραμμή. Μπορούν επίσης να προχωρήσουν και στην κατασκευή ενός ψηφιακού λογοτεχνικού χάρτη.

2. Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΛΒΟΥ ΣΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ, με αφηγηρία το έργο του Α. Βαλαωρίτη

Ως επέκταση της προηγούμενης δραστηριότητας και με αφορμή το ποίημα «Η Δάφνη και το Αηδόνι» του Βαλαωρίτη, προκειμένου να συζητήσουμε τη σχέση του Βαλαωρίτη με τους «λογοτεχνικούς προγόνους» του, αξιοποιούμε ως αφηγηρία την Ανεμόσκαλα, προκειμένου να χαρτογραφήσουμε ευρύτερες «ποιητικές συνομιλίες».

Αρχικά διερευνούμε την παρουσία του Σολωμού:

α) σε τίτλους και στο κυρίως σώμα των ποιημάτων του συνόλου των ποιητών της Ανεμόσκαλας

Επιλογές αναζήτησης

 Ποιητές Κατάλογοι λέξεων Ειδικά Κριτήρια Ακριβής αναζήτηση

Αναζήτηση για: "Σολωμ"

Βρέθηκαν 6 λεμματικοί τύποι [1 - 6]

Σολωμό (2)

BRN ΕΛΚ00 02 0001 014

και Τολστί | και της Ελευτερίας το **Σολωμό**, | πιο βαθιά το σαράκι να σε τρώει

ΕΛΥ ΑΞΕ00 02 0003 023

ο νους σας | μνημονεύετε Διονύσιο **Σολωμό** | και μνημονεύετε Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη.

Σολωμού (12)

BPT ΜΕΝ00 01 0024

Εις μνήμην Διονυσίου Κόμητος **Σολωμού** | Κοιμήσου... εγώ τον ύπνο σου δεν ήλθα να

BRN ΕΛΚ00 02 0012 001

Ο λαός δεν πεθαίνει | Η Λευτεριά του **Σολωμού** κι η Αρετή του Κάλβου | ξανάρθανε στην

BRN ΟΡΩ00 02 0010

Η Λευτεριά του **Σολωμού** | Πώς του σπαθιού σου στόμωσεν η κόψη

[? Όλες οι εμφανίσεις](#)

Σολωμός (14)

ΑΝΑ ΥΤ.00 00 0044 001

Ο Κάλβος και ο **Σολωμός** έζησαν είκοσι χρόνια στην ίδια πόλη χωρίς ποτέ να

BRN ΠΡΣ00 00 0004 006

το δικό του εσύρανε μαντίλι | Όμηρος, **Σολωμός**, τ' αρχοντολόγι | των αρετών Σου:

BRN ΠΡΣ00 00 0004 087

σε αχολόγια τόσα | έκλινε ο **Σολωμός** νερό να πάρει, | την ίδια του μορφιάν είδε κι

[? Όλες οι εμφανίσεις](#)

Σολωμοί (2)

ΠΑΛ ΠΟΜ05 06 0012 002

βάρδοι, σκάλδοι, | θείοι **Σολωμοί**, κι εσείς Βαλαωρίτες, | Κάλβοι και Μακροράδες και

ΠΑΛ ΝΥΦ09 02 0115 004

λαμπρά. Κι εσείς γεροί, κι εκείνοι | **Σολωμοί**, Ψάπφες, Μίμνερμοι, Σέλει και Λαμαρτινοί.

σολωμικό (1)

ΠΑΛ ΒΩΜ07 02 0004 157

βυζαντινά, ρωμαϊκά, | πινδαρικό, **σολωμικό** τον ύμνο ανάφτε, υψώστε! | Και μη μου

β) στις αφιερώσεις / motti και σε άλλα παρακειμενικά στοιχεία (με βάση τις επιλογές αναζήτησης που μας δίνουν τα ειδικά κριτήρια αναζήτησης)

Σολωμ

Επιλογές αναζήτησης

Ποιητές Κατάλογοι λέξεων Ειδικά Κριτήρια 2 Ακριβής αναζήτηση

Αναζήτηση για: "Σολωμ"

Βρέθηκαν 3 λημματικοί τύποι [1 - 3]

Σολωμό (1)

ΡΙΤ ΔΠΧ03 Και Διδασκάλους του Έθνους ΔΙΟΝΥΣΙΟ ΣΟΛΩΜΟ ΑΝΔΡΕΑ ΚΑΛΒΟ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ ΑΓΓΕΛΟ

Σολωμού (1)

ΒΡΤ ΜΕΝ00 01 0011 Έλληνας ποιητού Διονύσιου Κόμητος Σολωμού.

Σολωμός (7)

ΠΑΛ ΜΥΜ01 Ανοιχτά πάντα κι άγρυπνα τα μάτια της ψυχής μου ΣΟΛΩΜΟΣ.

ΠΑΛ ΔΩΔ03 ΠΑΛΑΜΑΣ | Με λογισμό και μ' όνειρο. Σολωμός (Ελεύθεροι πολιορκημένοι).

ΠΑΛ ΔΩΔ03 00 0009 και γνώρισεν ο υιος τον εαυτό του. Σολωμός (Πόρφυρας)

ΠΑΛ ΠΟΜ05 01 0012 ολόκληρο κι ηχολογά κι αστράφτει... Σολωμός (Αγνώστων ποιημάτων αποσπάσματα).

ΠΑΛ ΒΩΜ07 06 0003 ο πόλεμος, αλλ' έγινε πνοή τους. Σολωμός («Οι ελεύθεροι πολιορκημένοι»).

ΠΑΛ ΠΗΤ07 Τώρα που η ξάστερη νύχτα μονάχους μας ήβρε απάντεχα... Σολωμός | Από τον

ΡΙΤ ΑΓΡ02 άγρυπνα τα μάτια της ψυχής μου ΣΟΛΩΜΟΣ

Στη συνέχεια κάνουμε το ίδιο για την ανίχνευση της παρουσίας του έτερου μείζονος ποιητή του πρώτου μισού του 19^{ου} αιώνα, του Κάλβου. Με αυτόν τον τρόπο οι μαθητές μπορούν να εντοπίσουν διακειμενικές και διαχρονικές ρήξεις και συνέχειες στο σώμα της νεοελληνικής ποίησης και να εντοπίσουν σημεία σύγκλισης και απόκλισης στις πορείες πρόσληψης των δύο ποιητών στα μετέπειτα ποιητικά έργα. Ας μην ξεχνάμε πως στις πρώτες εποχές της ποίησης του νεοσύστατου νεοελληνικού κράτους, οι δύο ποιητές λογίζονταν αντίθετοι και αντίπαλοι. Όπως σημείωνε ο Κωστής Παλαμάς κάνοντας έναν απολογισμό της δική του συμβολής σε μια νέα αποτίμηση της καλβικής ποίησης:

Η αντιδημοτικότητα [του Κάλβου] πήγαζεν ίσα ίσα από την Επτάνησο, όσο κι αν ήταν ο Κάλβος Επτανήσιος, μάλιστα από τον τόπο που γέννησε και τον ίδιο το Σολωμό. Οι Επτανήσιοι ποιητές, που γνώριζαν και που λατρεύανε το Σολωμό, για τον Κάλβο δείχνανε πως τίποτα δεν ξέρανε και η αντιπάθειά τους ήτανε φανερή. [...] Στην κληρονομιά των Σολωμικών η αντιπάθεια είχε παραδοθή εκδηλωμένη ή

σε σιωπή καταφρονετική ή σε λακωνική δογματική εχθροπάθεια. [Άπαντα, Η', σ. 538]

Αντίθετα, στη διάλεξη του Σεφέρη σε καιρό πολέμου στην Πρετόρια της Νότιας Αφρικής, το Δεκέμβρη του 1941, οι δύο ποιητές συγκλίνουν:

Είναι αρκετά συγκινητικό ν' ακούει κανείς την ίδια έκφραση, στην ίδια εποχή, από δύο ποιητές που ακολούθησαν τόσο διαφορετικούς δρόμους. Κινήματα της φαντασίας θέλει να ζωγραφίσει ο Σολωμός, κινήματα της ψυχής θέλει να μιμηθεί ο Κάλβος.

Την ίδια εποχή ο Σεφέρης, θυμούμενος και την πρώτη παλαμική διάλεξη για τον Κάλβο το 1888, θα αποτυπώσει και ποιητικά τις σκέψεις του:

[Προμετωπίδα σε μια αντιγραφή των «Ωδών»]

«Θλίβει ο καπνός το διάστημα γαλάζιον των αέρων...» — διαβάζω Κάλβο, που τύπωσε στα '26 και τον γνωρίσαμε στα '88· και που έμεινε αξιολογήτος στα γεροντάματα, σαν ένα «ραγισμένο βάζο», στα χέρια μιας γριάς Εγγλέζας δασκάλας, σύμβολο ακατάλυτο και φριχτό

για όσους επιμένουν να γράφουν στίχους ή πρόζα που κανείς δεν καταλαβαίνει, και γυρεύουν να δοξαστούν, οι τυχάρπαστοι, από τους λογάδες και τους σοφούς, ενώ θα να 'ταν χίλιες φορές προτιμότερο, και η τέχνη πολύ πιο ευτυχισμένη, αν πήγαιναν στην Εκάλη να μαζεύουν κούμαρα, ή στη Γλυφάδα να ψαρεύουν ροφούς.

Τράνσβααλ, 11. 12. 1941

Το παραπάνω ποίημα είναι διαθέσιμο στο σεφερικό corpus της Ανεμόσκαλας και οι σχετικοί στίχοι εμφανίζονται στα αποτελέσματα αναζήτησης με τον τύπο *Καλβ**. Τι είδους αποτελέσματα μας δίνει λοιπόν η αναζήτηση στον ΣΠΛ όλων των ποιητών;

Γενικός συμφραστικός πίνακας

Επιλογές αναζήτησης

 Ακριβής αναζήτηση

Αναζήτηση για: "Κάλβ"

Βρέθηκαν 7 λεμματικοί τύποι [1 - 7]

Κάλβο (1)

ΣΕΦ ΤΓΒ02 03 0017 002 γαλάζιον των αέρων...» — διαβάζω | **Κάλβο**, που τύπωσε στα '26 και τον γνωρίσαμε στα '88'

Κάλβε (3)

ΚΑΡ ΕΛΣ01 04 0002 070 αλλοφρονούντα τέκνα της, | ω Ανδρέα **Κάλβε**. | Μικράν, μικράν, κατάπτυστον

ΣΙΚ ΝΚΒ05 00 0007 003 συνέστετε των θεών, | Ανδρέα **Κάλβε** | από τη σφαίρα της καρτερίας Σου,

ΣΙΚ ΝΚΒ05 00 0007 080 κι ω, ύψιστη χαρά Σου, | **Κάλβε**, | εκεί μπροστά Σου,

Κάλβον (1)

ΚΑΡ ΕΛΣ01 04 0002 Εις Ανδρέαν **Κάλβον** | Ω μεγάλε Ζακύνθιε,

Κάλβος (8)

ΑΝΑ ΥΓ.00 00 0044 001 Ο **Κάλβος** και ο Σολωμός έζησαν είκοσι χρόνια στην ίδια πόλη χωρίς ποτέ να

ΒΡΝ ΕΛΚ00 03 0014 002 τη Λευτεριά του, | την Αρετή του ο **Κάλβος** θεοποιούσαν' | τ' αδικού ο Παλαμάς

ΠΑΛ ΒΟΜ07 02 0004 090 ζωσμένος με της λύρας του τον ωκεανό, και ο **Κάλβος**. | — Πατριδολάτρη σαλιτιχτή

ΕΛΥ ΗΜΑ00 00 0043 002 πάρε το κίτρο που μου 'δωκε ο **Κάλβος** | δικιά σου η χρυσή μυρωδιά

ΕΛΥ ΜΙΝ00 00 0005 106 abwärts in die Ferne, wie Ungewitter | **ΚΑΛΒΟΣ** | ο ήλιος κυκλοδίκωτος

ΕΜΠ ΟΚΤ00 00 0017 ο πρωτόκλητος και πρωτοψάλτης **Κάλβος**, ο Περικλής Γιαννόπουλος που ελληνικά τα

ΣΙΚ ΝΚΒ05 00 0007 Ανδρέας **Κάλβος** | Ω του Πινδάρου σύνθρονος ψυχή,

ΕΜΠ ΝΚΤ02 01 0009 Η σελήνη, το ψυχρόν της αργύριον, ο **Κάλβος** και τα λοιπά. Αργότερα, τσακισμένοι

Κάλβου (4)

ΒΡΝ ΕΛΚ00 02 0012 001 Η Λευτεριά του Σολωμού κι η Αρετή του **Κάλβου** | ξανάρθανε στην πατρικά τους γη

ΠΑΛ ΠΕΧ09 07 0009 003 ηλιοχυμένη, | προτού να τη χαρώ στου **Κάλβου** την ωδή, | και πριν την αγαπήσω στη

ΡΙΤ ΤΑΡ07 00 0001 105 ύστερα απάγγειλε χωρίς λόγο μιαν Ωδή του **Κάλβου** | η Μαρία είμαι ολότελα χαμένη

ΡΙΤ ΧΡΝ10 00 0059 010 λευκή, απαστράπτουσα, ανασθητικά μεγαλειώδης σαν μια ωδή του **Κάλβου**.

Κάλβια (1)

ΣΙΚ ΣΙΒ11 00 0002 1382 Κι ακόμα, | αυτό θα να 'λεα, **Κάλβια** Κρισπιλίνα, | σ' εσένα... Όσο μπορέσεις, να

Κάλβοι (1)

ΠΑΛ ΠΟΜ05 06 0012 003 Θείοι Σολωμοί, κι εσείς Βαλαωρίτες, | **Κάλβοι** και Μαρκοράδες και Τυπάλδοι,

Αν συμπεριλάβουμε στην αναζήτηση αφιερώσεις και motti, βρισκόμαστε μπροστά στην παρακάτω εικόνα:

Γενικός συμφραστικός πίνακας

Κάλβ ⓘ

Επιλογές αναζήτησης

Ποιητές Κατάλογοι λέξεων Ειδικά Κριτήρια 2 Ακριβής αναζήτηση

Αναζήτηση για: "Κάλβ"

Βρέθηκαν 3 λημματικοί τύποι [1 - 3]

Κάλβο (1)

ΡΙΤ ΑΠΚ03 του Έθνους ΔΙΟΝΥΣΙΟ ΣΟΛΩΜΟ ΑΝΔΡΕΑ ΚΑΛΒΟ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ ΑΓΓΕΛΟ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟ Και Σ'

Κάλβος (2)

ΚΑΛ ΕΛΠ00 00 0001 Κόμητι Γκίλφορντ, ο εκ Ζακύνθου, Α. Κάλβος Ιωαννίδης, χαίρειν. Και οι δύο

ΕΛΥ ΠΡΟ00 04 0005 μέτωπον της οικουμένης... ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΛΒΟΣ

Κάλβια (2)

ΣΙΚ ΣΙΒ11 00 0002 ΠΥΘΑΓΟΡΑΣ — ΤΕΡΠΙΝΟΣ — ΣΠΟΡΟΣ — ΚΑΛΒΙΑ ΚΡΙΣΠΙΛΙΝΑ (Βουβά πρόσωπα) ΛΑΟΣ (Χορός)

ΣΙΚ ΣΙΒ11 00 0002 Γυρίζοντας αργά στο πλάι του, στην Κάλβια Κρισπιλίνα: | Κι ακόμα,

Τέλος, λαμβάνοντας υπόψη και την έφεση της ποιητικής φαντασίας για παραγωγή νεολογισμών, αναζητούμε και λέξεις σύνθετες με το *καλβ* και εντοπίζουμε τη σεφερική «Ωδή εις μικοκάλβειους στροφάς».

μικοκάλβειους (1)

ΣΕΦ ΤΓΒ02 03 0028 Ωδή εις μικοκάλβειους στροφάς | ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΥΣΕΒΕΣΤΑΤΟΝ, ΕΜΒΡΙΘΕΣΤΑΤΟΝ,

Τέλος, για να ξαναγυρίσουμε στην αφετηρία μας, μια ακόμα δραστηριότητα θα μπορούσε να είναι η ανίχνευση των σημασιολογικών διακυμάνσεων της λέξης «ελευθερία*» στον Βαλαωρίτη, τον Κάλβο και τον Σολωμό, που μας επιτρέπουν να δούμε μια συνολικότερη εικόνα της σύλληψης του περιεχομένου της λέξης στον 19^ο αιώνα, τον κατεξοχήν αιώνα των εθνικών αγώνων.

Επιλογές αναζήτησης

Ποιητές 3 ▾ Κατάλογοι λέξεων ▾ Ειδικά Κριτήρια ▾ Ακριβής αναζήτηση

Αναζήτηση για: "ελευθερία"

Βρέθηκαν 5 λημματικοί τύποι [1 - 5]

ελευθερία (16)

ΒΡΤ ΣΤΧ00 00 0001 141 να χορταίνουν μες στ' αέρι ορφάνην **ελευθερία**, | να θερμαίνονται στην φλόγα του

ΒΡΤ ΜΣΝ00 01 0006 178 ελπίδες, νίκες και σφαγές, χαρές κι **ελευθερία**.

ΒΡΤ ΠΑΝ00 00 0001 082 »από το πυρ που εις εμέ χαρίζ' **ελευθερία**; | »Δεν έπαθον από εμέ οι άπιστοι μύρια;

[Q Όλες οι εμφανίσεις](#)

ελευθεριά (12)

ΒΡΤ ΜΣΝ00 01 0010 163 χύμα θα ποτίσει, | για να φυτρώσει **ελευθεριά**, επλάκωσεν η ώρα... | Εμείς θε να

ΣΔΜ ΥΜΕ00 00 0001 008 πρώτα ανδρειωμένη, | χαιρέ, ω χαιρέ, **ελευθεριά!** | 3.

ΣΔΜ ΥΜΕ00 00 0001 064 πρώτα ανδρειωμένη, | χαιρέ, ω χαιρέ, **ελευθεριά!** | 17.

[Q Όλες οι εμφανίσεις](#)

ελευθεριαν (9)

ΒΡΤ ΠΑΝ00 00 0001 010 ειμή ωραία άσματα προς την **ελευθεριαν**, | θεάν παρά τοις Έλλησι μεγάλως τιμωμένην

ΒΡΤ ΠΑΝ00 00 0001 036 οίτινες ήθελον να φονεύσουν | **ελευθεριαν** την θεάν ή να την φυγαδεύσουν. | Καλεί

ΒΡΤ ΠΑΝ00 00 0001 088 »Ορκίζομαι εις τον Θεόν και την **ελευθεριαν**, | »να πνίξω εις το αίμα σας σκληράν

ΒΡΤ ΠΑΝ00 00 0011 064 κι εκεί τεμένη ένδοξα εις την **ελευθεριαν!** | Ας είναι βράχοι έρημοι, ας είν'

ΒΡΤ ΠΑΝ00 00 0018 088 προς τί δεν ελαττώνονται με την **ελευθεριαν**; | Προς τί, όστις ετόλμησε τα πατρικά

ΒΡΤ ΠΑΝ00 00 0018 092 Μήπως δεν έχουν τα πτηνά κοινήν **ελευθεριαν**; | Προς τί οι δούλοι Έλληνες, ξένοι,

ΚΑΛ ΕΛΠ00 00 0001 039 χορώ συμπελεγμένας, | **ελευθεριαν** και Μούσας, | θάνατον θέλω.

ΚΑΛ ΔΡΑ00 00 0002 105 των θάνατον πνεόντων | ή **ελευθεριαν**. | κβ'

ΚΑΛ ΔΡΑ00 00 0009 Ωδή εννάτη [ΙΧ] Εις **ελευθεριαν** | α'

ελευθερίας (11)

ΒΡΤ ΣΤΧ00 00 0003 058 ίσως θ' ακούσεις άσματα, φωνάς **ελευθερίας**.

ΒΡΤ ΠΑΝ00 00 0001 199 αιωνίας | και του Θεέ να δέεται υπέρ **ελευθερίας** | της δυστυχούς πατρίδος του και

ΒΡΤ ΠΑΝ00 00 0009 104 το πυρώδες βλάμμα | τοξεύει φλόγας **ελευθερίας** φίλης. | Κλεισμένα έχει τα ροδαλά της

[Q Όλες οι εμφανίσεις](#)

3. ΤΟ ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΥΡΟΣ ΤΟΥ ΕΠΙΘΕΤΟΥ «ΜΑΥΡΟΣ» στον Βαλαωρίτη και στον Βάρναλη – Από τον εθνικό στον κοινωνικό ποιητή

Διερευνώντας την ποιητική ανθρωπογεωγραφία στα έργα του Αριστοτέλη Βαλαωρίτη είδαμε πώς αυτή συμβάλλει στην καθιέρωσή του ως εθνικού ποιητή, μέσα και από την κατασκευή ενός «εθνικού μαρτυρολόγιου». Με τις επόμενες δραστηριότητες, μέσω της απρόσμενης και παράδοξης συγκριτικής εξέτασης δύο ποιητών που δεν εντάσσονται στην ίδια σχολή, θεματική κλπ. θα ερευνήσουμε τις αλλαγές του ποιητικού λεξιλογίου καθώς η έμφαση μετατοπίζεται από την ανάδειξη του έθνους στην αναπαράσταση της κοινωνίας, και μάλιστα της κοινωνίας του λαϊκού περιθωρίου, όπως αυτή αποτυπώνεται στο έργο του Κώστα Βάρναλη.

3.1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: ΓΙΑ ΤΗ ΔΥΣΚΟΛΙΑ ΚΑΤΑΤΑΞΗΣ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΒΑΡΝΑΛΗ ΣΕ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ

Εξετάζοντας κάνεις την παρουσία του Κ. Βάρναλη στα σχολικά εγχειρίδια εντοπίζει τα παρακάτω ποιήματά του να ανθολογούνται στα Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας γυμνασίου και λυκείου:

ΚΝΛ, Γ΄ Γυμνασίου:

- [«Ορέστης»](#)

ΚΝΛ, Α΄ Λυκείου:

- [«Οι μοιραίοι»](#)
- [\[Πάλι μεθυσμένος είσαι\]](#)
- [«Το πέρασμά σου»](#)
- [«Οι πόνοι της Παναγιάς»](#) (απόσπασμα)

Το βάρος της γνωριμίας των μαθητών με τον ποιητή πέφτει στα τέσσερα ποιήματα που βλέπουμε να εμπλουτίζουν το βιβλίο των Κειμένων της Α΄ λυκείου. Στο εγχειρίδιο, που στόχο έχει να παρουσιάσει στους μαθητές που ξεκινάνε το λύκειο ένα πανόραμα της νεοελληνικής λογοτεχνίας διαιρώντας την σε τέσσερις κατηγορίες: από το δημοτικό τραγούδι ως την νέα αθηναϊκή σχολή και τους συνεχιστές της, ο Βάρναλης συμπληρώνει κάπως αμήχανα τη νέα αθηναϊκή σχολή. Τοποθετείται στους ποιητές που ακολουθούν τον Παλαμά, δίπλα στους σημαντικούς άνεταχτους,

Καβάφη και Σικελιανό. Λιγότερο σημαντικός, αλλά εξίσου ανένταχτος: από τους ποιητές «που συμβάλλουν, ο καθένας με τον τρόπο του, στην ανανέωση της ποίησης» σύμφωνα με τη γενική εισαγωγή του εγχειριδίου.

Και είναι γεγονός: πέρα από τη δυσκολία που δημιουργεί η κατηγοριοποίηση της λογοτεχνίας, και μάλιστα αυτή που γίνεται για τις ανάγκες μιας σχολικής παρουσίασης, ο Βάρναλης παρέμεινε στην ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας ένα ποιητής δύσκολα κατατάξιμος σε γενιές και σχολές. Οπωσδήποτε μακριά από το πνεύμα της σχολής του Παλαμά, παρά τον παρνασσικό τόνο που χαρακτηρίζει την πρώτη του συλλογή, τις *Κηρήθρες* (1905). Όταν εκδίδεται, ο Βάρναλης είναι 21 ετών. Έχει δηλαδή ο ίδιος σχεδόν την ηλικία που έχει και η συντελεσμένη πλέον αλλαγή που προσκόμισε στην τέχνη η περίφημη γενιά του 1880. Βέβαια, η συντελεσμένη αυτή αλλαγή σε καμία περίπτωση δε θα μπορούσε να θεωρηθεί περαιωμένη ή παρωχημένη: ο Παλαμάς δεν έχει γράψει ακόμα ούτε τις μεγάλες συνθέσεις του [*Δωδεκάλογος του Γύφτου* (1907), *Η Φλογέρα του βασιλιά* (1910)]. Ωστόσο ο Βάρναλης, ακόμα κι αν στο ξεκίνημά του είναι ευκολότερο να εντοπίσει κανείς τα ποιητικά του πρότυπα ανάμεσα στους προγενέστερους ποιητές, είναι φτιαγμένος για να υπηρετήσει άλλου είδους ανάγκες ποιητικές.

Το *Φως που καίει* (1922) έχει χαρακτηριστεί το πρώτο «μαρξιστικό έργο στα ελληνικά», στοιχείο που αποτελεί ένα ισχυρό γνώρισμα κατάταξης: Ο Βάρναλης καθώς μυείται στη μαρξιστική ιδεολογία εμφανίζει μια αυξημένη πίστη στον κοινωνικό ρόλο της λογοτεχνίας, και δημιουργεί μια ποιητική σύνθεση από τις πρώτες, πράγματι, που συνδέουν εξ αντικειμένου τη λογοτεχνία με την πολιτική και διαμορφώνουν με τρόπο δραστικό την αντίληψη μας, κυρίαρχη ακόμα και σήμερα, για το περιεχόμενο της έννοιας στρατευμένη τέχνη.

3.2. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ

Η ανάδειξη των συναισθημάτων γίνεται κάποτε για τον Βάρναλη ζήτημα λαϊκής ποιητικής έκφρασης. Υπό αυτή την έννοια ο Βάρναλης είναι το αντίθετο του *poeta doctus*, ένας ποιητής που αγγίζει τα όρια της αφελούς, συναισθηματικής

ποιητικότητας: θέλει να μιλήσει απλά και το κάνει σα να είναι το ποιητικό του υποκείμενο ένας από τους λαϊκούς του ήρωες, που εκφράζεται με ένταση, με θέρμη. Ο Βάρναλης εκφράζει, όπως υποστηρίζει ο Μ. Λαμπρίδης, την «πίκρα του άξιου, του προχωρημένου και συνειδητού ατόμου για τη διάστασή του με το περιβάλλον του, για τη μόνωσή του, και την αδυναμία του» [Il gran rifiuto 34]. Ενώ εύστοχα περιέγραψε την ατμόσφαιρα που δημιουργεί η ανάδυση του συναισθήματος της απελπισίας και της οραματικής εφορίας και ο Γ. Δάλλας: «ως εκεί που ο πόνος αδρανεί τη θέληση και βρίσκει αναπλήρωση στα όνειρα, εκεί που η εξαθλίωση λιμνάζει σε εφιάλτες ή παρηγορείται με οράματα, προτού περάσει στην εξέγερση» [Δάλλας, 57].

Κείμενο αναφοράς: Το ποιητικό έργο του Βαλαωρίτη και του Βάρναλη
Παραδείγματα όρων αναζήτησης: μαυρ* καθώς και άλλοι όροι συνδηλωτικοί συναισθημάτων

ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΣΟΥ

Στη ζήση αυτή που τη μισούμε,
στη γης αυτή που μας μισεί
κι όσο να πιούμε δε σε σβηούμε,
πόνε πικρέ και πόνε αφύ,
που μας κρατάς και σε κρατούμε·

σ' αυτήν τη μαύρη γης και ζήση,
που περπατούσαμε τυφλά
κι ανθός για μας δεν είχε ανθίσει
κι ούτε σε δέντρον αφηλά
κρυμμένο αηδόνι κελαηδήσει,

ήρθες Εσύ μιαν άγιαν ώρα,
όραμα θείο και ζαφνικό,
και γέμισε ήλιο, ανθόν, οπώρα,
κελαηδισμόν παθητικό
όλ' η καρδιά μας, όλ' η χώρα.

Αχ! τόσο λίγο να βαστάζει
τούτ' η γιορτή κι η Πασκαλιά!...
Έφυγες κι έχουμε ρημάζει
ζανά και πάλι. Η Πασκαλιά
γιατ' έτσι λίγο να βαστάζει!

Την παράθεση του βαρναλικού ποιήματος «[Το πέρασμά σου](#)» στο σχολικό εγχειρίδιο ακολουθεί το ερώτημα που καλεί τους μαθητές και τις μαθήτριες να «παρακολουθήσουν τη συναισθηματική κλιμάκωση κατά τη διαδρομή του ποιήματος επισημαίνοντας τις κυριότερες λέξεις που την εκφράζουν». Ο ΣΠΛ προσφέρει εδώ τη δυνατότητα στους μαθητές να εξετάσουν επιπλέον τη γενικότερη δυναμική που πιθανόν αναπτύσσουν στο έργο του Βάρναλη οι λέξεις-κλειδιά που καλούνται να εντοπίσουν.

Ολόκληρο το ποίημα είναι δομημένο πάνω στην εύγλωττη αντίθεση που δημιουργεί η άθλια, μισητή ζωή πάνω στη μαύρη γη και η ευφρόσυνη ζωή στον ιδανικό τόπο του, πρόσκαιρου έστω, οράματος. Βάσει αυτής της αντίθεσης αναπτύσσεται και μια ακόμα, των συναισθημάτων που εκφράζει το συλλογικό ποιητικό υποκείμενο: μίσος και απελπισία από τη μια, χαρά και εφορία από την άλλη. Η πρώτη λέξη που καλούνται να επισημάνουν οι μαθητές και οι μαθήτριες είναι φυσικά το ρήμα «μισούμε». Μια αναζήτηση της λέξης μέσω του ΣΠΛ, αλλά και άλλων μορφών και παράγωγών της, θα αναδείξει την πραγματικά συχνή χρήση της: 8 εμφανίσεις του τύπου «μίσος», 8 του τύπου «μίση», 3 του τύπου «μισώ», 6 του τύπου «μισεί» και 2 του τύπου «μισούν». Η λέξη «πόνος» συμπεριλαμβάνεται επίσης στον κατάλογο των λεκτικών δεικτών που αποτελούν συνδηλώσεις αρνητικών συναισθημάτων. Η αναζήτηση στον ΣΠΛ με το επίθεμα «πον*» αποδίδει το εντυπωσιακό αποτέλεσμα των 26 λημματικών τύπων με 73 συνολικά εμφανίσεις. Αντίστοιχα το επίθεμα «πικρ*» αποδίδει 8 λημματικούς τύπους με 19 εμφανίσεις και το **επίθεμα «μαυρ*»** 21 τύπους με 73 εμφανίσεις οι περισσότερες από τις οποίες είναι συνδηλωτικές ενός αρνητικού συναισθήματος:

μαύρο (8)

ΒΡΝ ΠΘΜ00 02 0008 014	μου πιο βαθύ ακόμα κόκκινο κείνο, μαύρο ετούτο Άδη!
ΒΡΝ ΚΡΘ00 03 0005 012	μια λάμψη από ατσάλινο μαχαίρι στο μαύρο μου το στήθος να σωριάζει... κι ολόρθος
ΒΡΝ ΚΡΘ00 03 0007 004	και χάνεται απ' εμπρός μου το μαύρο κυπαρίσσι κι η άχαρη καρδιά μου
ΒΡΝ ΠΟΙ00 00 0024 081	πόρτα μού 'κλεισε κι αυτή. Τότενες το μαύρο φίδι το διπλό του το γλωσσίδι
ΒΡΝ ΠΟΙ00 00 0034 007	γιρλάντες. Άστραψε ο κόσμος απ' το μαύρο φως σου, Κόσμε Κάτου... Φαντάσματα,
ΒΡΝ ΕΛΚ00 01 0005 017	της Ομορφιάς ο πλαστουργός εσύ 'σαι! Μαύρο φως, λάσπη γύρα, σκλάβα γνώμη κι
ΒΡΝ ΕΛΚ00 02 0007 011	οχτρό ντουφέκι και γαρούφαλο για το μαύρο Νόμο, σε βάλανε σημάδ' οι πλερωμένοι,
ΒΡΝ ΕΛΚ00 03 0010 003	σα «μετανιώσεις», γιόκα, παραπέρα. Μαύρο να στάζει αίμα και δάκρ' η κόκκινή σου πένα

Η εικόνα της αναγεννημένης φύσης ήδη στη δεύτερη στροφή δημιουργεί το πεδίο της αντίθεσης, που κορυφώνεται στις επόμενες στροφές με την περιγραφή ενός τοπίου οραματικού, αναστάσιμου. Οι λέξεις που χρωματίζουν το συναίσθημα της εφορίας ως όροι αναζήτησης στον ΣΠΛ αποδίδουν μια πύκνωση όχι ανάλογη με αυτή που παρατηρήσαμε στις λέξεις της προηγούμενης ομάδας, αλλά αξιοσημείωτης: 11 τύποι του επιθέματος «γιορτ*» με 14 εμφανίσεις, 2 τύποι της λέξης «Πάσκα» με 5 εμφανίσεις κτλ.

Στη συνέχεια επιλέγουμε να εστιάσουμε στις εμφανίσεις του μαύρου χρώματος, με όλες τις συνδηλώσεις του. Επεκτείνοντας την αναζήτηση με τον **τύπο μαυρ*** στον ΣΠΛ αρχικά του Βάρναλη και στη συνέχεια του Βαλαωρίτη, μπορούμε να εντοπίσουμε τον τρόπο αξιοποίησης του εύρους της σημασίας του συγκεκριμένου επιθέτου.

Αναζήτηση για: "μαύρ"

Επανάληψη αναζήτησης σε όλους τους ποιητές

Βρέθηκαν 33 ληματικοί τύποι [1 - 20]

μαύρ' (6)

- BPT ΜΝΗ02 02 0002 095 να ζώσει το σπαθί του, | κι η **μαύρ'** η Αρετή του | τρομάζει τη σκλαβιά.
- BPT ΜΝΗ02 02 0012 058 Κι εκεί που πολεμούσανε | οι **μαύρ'** οι πεθαμένοι, | τ' αηδόνι με το λάλημα
- BPT ΕΠΑ04 01 0002 018 Οι τοίχοι ευθύς σωριάζονται. Η **μαύρ'** η πεθαμένη | νιώθει τα πόδια φτερωτά. Στη
- BPT ΑΘΔ05 02 0001 021 * | «Όταν η **μαύρ'** η μάνα μου, εμπρός σε μίαν εικόνα, | Πλάστη μου, μ' εγονάτιζε με
- BPT ΕΠΒ06 00 0009 009 ποιό τάχα μονοπάτι | θα πάρ' η **μαύρ'** η μάνα της;... Μου λεν εκεί στον Άδη | ότ' είν'
- BPT ΑΝΔ06 00 0001 070 κι αλαλαγμοί και θρήνοι... | Διαβαίνει **μαύρ'** η άνοιξη... Τα ρόδα μας, οι κρίνοι

μαύρα (49)

- BPT ΣΤΧ01 00 0001 005 σύγνεφα κάτι να ιδεί' | ξετροχίζει τα **μαύρα** του νύχια, | τα φτερά του τινάζει στ'
- BPT ΣΤΧ01 00 0001 014 τάχα τσ' αυγής οι δροσούλες | που τα **μαύρα** του βλέφαρα βρέχουν; | Όχι, όχι, στα
- BPT ΣΤΧ01 00 0001 055 του βράζει | κι απ' τα **μαύρα** του χελιη σταλάζει | εις το χώμα

~~~~~
[Q Όλες οι εμφανίσεις](#)

Τα παραπάνω ενδεικτικά αποτελέσματα από την αναζήτηση στο ψηφιακό corpus του Βαλαωρίτη αποτελούν ήδη ασφαλή δείκτη της διαφορετικής ποιητικής θερμοκρασίας του συγκεκριμένου χρώματος. Αναζητήσεις όπως αυτές μπορούν να αποτελέσουν την αφετηρία για τον εντοπισμό κυριολεκτικών και μεταφορικών χρήσεων του επιθέτου. Τελικός στόχος της διερεύνησης των μαθητών είναι η διαπίστωση τυχόν μετατόπισης

από την αξιοποίησή του για απόδοση ηρωικών επεισοδίων της εθνικής ζωής στην λειτουργία του στο πλαίσιο κοινωνικής κριτικής.¹

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Αθανασόπουλος, Β. 1998. *Το ποιητικό τοπίο του ελληνικού 19^{ου} και 20^{ου} αι.*, τόμ. Α' (Κάλβος – Σολωμός – Παλαμάς), Αθήνα, Καστανιώτης.
- Γιώτη, Α. 2009. *Εκδοχές του υψηλού στη νεοελληνική ποίηση. Το παράδειγμα του Ανδρέα Κάλβου και η πρόσληψή του από τους ποιητές*. Διδακτορική διατριβή. Α.Π.Θ.
- Δάλλας, Γ. 1979. «Κώστας Βάρναλης», *Σάτιρα και Πολιτική στη Νεώτερη Ελλάδα*. Αθήνα: Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, 207-244.
- Δάλλας, Γ. 1988. *Η δημιουργική δεκαετία στην ποίηση Βάρναλη*. Αθήνα: Κέδρος.
- Δάλλας, Γ. 2003. *Η σημασία και η χρήση ενός συμβόλου: Η «μαϊμού» στα κείμενα του Βάρναλη*. Αθήνα: Γαβριηλίδης.
- Λαμπρίδης Μ. 1955. «Il gran rifiuto (Καβάφης-Βάρναλης-Καρυωτάκης και η παρακμή)», *Επιθεώρηση Τέχνης*, Β', 7, Ιούλιος 1955, σ. 29-42.
- Παλαμάς. [1934]. «Ο Κάλβος κι άλλη μια φορά». Ανατύπωση στο *Άπαντα*, Η', Μπίρης – Γκοβόστης, [χ. χ.], 538-560.
- Παπαθεοδώρου, Γ. 2009. *Ρομαντικά πεπρωμένα. Ο Αριστοτέλης Βαλαωρίτης ως «εθνικός ποιητής»*. Αθήνα: Βιβλιόραμα.
- Σεφέρης, Γ. [1942]. «Πρόλογος για μια έκδοση των "Ωδών"». Ανατύπωση στο *Δοκίμες*, Α', Αθήνα, Ίκαρος, 1974, 179-181.

---

¹ Εδώ μας ενδιαφέρει η αξιοποίηση του ΣΠΛ για την πολλαπλή προσέγγιση του ποιητικού έργου του Βαλαωρίτη. Σε περίπτωση που θέλουμε να εμμείνουμε στην ανάλυση του έργου του Βάρναλη, μια διαφορετική προσέγγιση θα μπορούσε να αξιοποιήσει τον ΣΠΛ για να εντοπίσει εικόνες (αλλά και τη γλώσσα) του κοινωνικού περιθωρίου, π.χ. με την αναζήτηση με τον όρο «μπεκρής» και τους λημματικούς του τύπους. Η εξαθλιωμένη και αδιέξοδη ζωή του συλλογικού υποκειμένου στο ποίημα «Το πέρασμά σου» το κατατάσσει στην ομάδα των «μοιραίων» που περιγράφει και το ομώνυμο ποίημα. Κι αν παρατηρήσει κάποιος λίγο καλύτερα διαπιστώνει ότι και ο Κωνσταντής, ο ήρωας του [Πάλι μεθυσμένος είσαι] είναι κι αυτός ένας «μοιραίος». Ο αλήτης, ως λογοτεχνικός ήρωας του μεσοπολέμου, επικρατεί στα έργα του Βάρναλη αυτής της εποχής.